ПОРІВНЯЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

УДК 811.133.1'373.7

doi: 10.12958/2227-2844-2019-7(330)-6-12

Шаповалова Л. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,
м. Старобільськ, Україна
ludmilashapovalova962@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8707-996X>

ФРАНЦУЗЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Концепти, які беруть участь у формуванні національної картини світу, на своїй периферії містять фразеологізми та паремії. До паремій відносяться прислів'я та приказки, які вже є закінченим текстом, а до фразеологічних одиниць – висловлювання, які є стійкими мовленнєвими зворотами. У дослідників немає єдності щодо визначення фразеологічних одиниць.

В. Телія вважає, що фразеологічні одиниці є елементами номінативного інвентарю мови. Паремії ж входять до об'єму фразеології, але „їх двоплановість має позамовний притчовий характер внаслідок умов жанру”. Їхня відтворюваність забезпечується ознакою прецедентності (Телія, 1996, с. 55-83).

„Прислів'я, є об'єктом дослідження фразеології, але питання про мовний статус та їх відношення до фразеології до цього часу залишається відкритим. У зв'язку з чим у лінгвістиці існують два підходи – нефразеологічно орієнтований та фразеологічно орієнтований (В. Виноградов, О. Смирницький, Г. Пермяков, М. Шанський, Е. Верещагін, В. Костомаров, В. Зімін), якого дотримуємось і ми. Основні характеристики фразеологічних одиниць та прислів'їв співпадають, а саме – відомість в даній мові та соціумі, відтворюваність у мові як самостійної мовної одиниці, стійкість, образна вмотивованість, емоційно-експресивна оцінка і стильова забарвленість” (Шепітько, 2015, с. 114).

Дослідження когнітивної функції паремій проводили українські та російські науковці, зокрема М. Алексеєнко, М. Алефіренко, Н. Амосова, О. Бабкін, В. Мокієнко, О. Молотков, Т. Осіпова, Ю. Прадід, О. Селіванова, В. Телія, В. Ужченко, Д. Ужченко та ін. (Юськів, р. 69).

Мета даної статті – схарактеризувати фразеологічне поле сучасної французької мови на основі аналізу збірки Ж. Планеля „1001 expressions préférées des Français”.

Завдання статті – дослідити якісний склад фразеологічних одиниць з точки зору

- 1) джерела запозичення;
- 2) їх формування і функціонування;
- 3) часу їх виникнення.

Для аналізу була взята збірка Жоржа Планеля „1001 улюблений французький фразеологізм”, в якій автор визначив найбільш значимі для французів вирази і цим окреслив для дослідження ядро фразеологічного поля сучасної французької мови з прагматичної точки зору (Planelles, 2014).

З точки зору часу утворення чи запозичення з інших мов улюблені французькі фразеологізми можна поділити за періодами.

Античність. „*Tuer la poule aux oeufs d'or*” – „Вбити курку з золотими яйцями” (Planelles, 2014, р. 923). Цей вираз з’явився у XVIII ст. Він був взятий Ла Фонтеном з басен Езопа „Жінка і куриця” і „Гуска з золотими яйцями”, в яких він фігурував у VI ст. до нашої ери. Ла Фонтен використав його у своїй байці „*La la poule aux oeufs d'or*” – „Курка з золотими яйцями” у XVIII ст. Отже, перш, ніж цей фразеологізм був зафіксований у французькій мові, пройшло 24 століття, які не внесли змін в його форму.

Цей вислів базується на метафорі, яка для позначення багатства використовує курку – свійського птаха, який є звичним елементом господарства звичайних людей. Концепт, який позначає цей фразеологізм, – у байці Ла Фонтена, і у байках Езопа – „жадібність”.

Сьогодні значення цієї концептуальної метафори охоплює поняття „жадібність”, „дурість”, „дія на короткий термін”. Цікавим є те, що цей фразеологізм окрім французької мови зустрічається також і в інших мовах, зокрема українській і російській.

Епоха Христа. „*Vouloir faire passer un chameau par le chas d'une aiguille*” – „Хотіти провести верблюда крізь вушко голки” (Planelles, 2014, р. 227). У Біблії знаходимо слова Христа щодо багача: „Je vous le dis, il est plus aisé pour un chameau d'entrer par le trou d'une aiguille, que pour un riche d'entrer dans le royaume de Dieu” (Évangile selon saint Matthieu, XIX, 24). Концепт, що позначає цей фразеологізм – „неможливість”. Оскільки цей вираз є цитатою із Біблії, то він властивий всім мовам, які існують на християнському просторі. У цьому фразеологізмі, який є концептуальною метафорою, використовується словосполучення „вушко голки”, яким називалася одна із дверей міста Єрусалим, занизька, щоб верблюд із своєю поклажею міг через неї пройти.

XI ст. „*À Dieu ne plaise!*” – „Боже унаси!”, „Не дай Бог” (Planelles, 2014, р. 409). Ця фразеологічна одиниця була зафіксована у „Пісні про

Роланда” у вигляді „*ne placet Deu*”. Цей фразеологізм зустрічається у християнських країнах. Він вербалізує „передосторогу”.

ХІІ ст. „*Jeter de la poudre aux yeux*” – „*Кидати пил в очі комусь*” (Planelles, 2014, 920). Спочатку цей вираз використовувався у прямому значенні. Він пов’язувався з бігунами на Олімпійських іграх, які піднімали пил, що засліплювало конкурентів позаду що дозволяло першим виграти. Сьогодні цей зворот використовують у переносному значенні, коли говорять про намір осліпити когось несправжнім виглядом. Тут має місце розширення значення і перехід від прямого значення до переносного, тобто до метафоризації звороту, який тепер об’єктивує концепт „хитрість”.

ХІІІ ст. „*Payer en monnaie de singe*” – „Заплатити мавпячими монетами” (Planelles, 2014, р. 710). У ХІІІст. Сен-Луї вирішив брати податок запрохід мостом, який у Парижі об’єднував острів Сіте і вулицю Сен-Жак. Виняток було зроблено для ярмарочних фокусників і жонглерів, які мали мавп і за прохід по мосту показували номери зі своїми тваринами. Цей вираз використовується зараз у переносному значенні, тобто має місце метафора, яка вербалізує концепти „шахрайство”, „обман”.

ХІV ст. „*À fleur de peau*” – „Бути вразливим, знервованим” (Planelles, 2014, р. 820). Слово „*fleur*” датується ХІІ ст. і походить від латинського слова „*florem*”, яке означало квітку, а також „найтоншу частину чогось”. Із цього значення з’явилися такі смисли як „найкраща частина”, „найвища частина”, „поверхня”. Саме це останнє значення породило у середині ХІV ст. вираз „*à fleur de*”, щоб сказати „*à la surface de*” – „на поверхні чогось”.

ХV ст. „*Tourner autour du pot*” – „Крутитися навколо горщика” (Planelles, 2014, р. 914). Горщик, підвішений в оселі, в якому готувалася їжа, дав у ХV ст. народження цьому виразу. Спочатку цей вираз застосовувався до людини, яка хоче окільними шляхами отримати щось. У ХІХ ст. відбулося розширення значення. Цей вираз стали застосовувати до того, хто використовував непрямі способи, щоб висловитися про щось і не наслідуювався прямо говорити про це. Цей вислів належить до розмовно-побутового стилю. Він вербалізує концепт „хитрість”. І представляє собою концептуальну метафору.

ХVІ ст. „*Une offre / promesse de Gascon*” – „Подарунок гасконця / обіцянка гасконця” (Planelles, 2014, р. 531). Цей вислів прийшов із ХVІ ст. е *siècle*, коли жителі Гасконі мали репутацію відмінних і сміливих солдат. Можливо, саме завдяки цій їх визнаній якості, яка часто була перебільшена, самі гасконці вважалися хвастунами, брехунами, людьми, яким не потрібно було довіряти.

Цей вислів характеризує моральні якості людини (гасконця) та вербалізує концепти „хитрість”, „хвалькуватість”. Цей фразеологічний зворот також базується на метафорі, і тут також можна говорити про концептуальну метафору.

XVII ст. „*De la poudre de perlimpinpin*” – „Порошок перлемпенпен” (Planelles, 2014, р. 919). Начебто надзвичайний засіб, але якості якого повністю уявні. Рішення, яке представляється як чудодійне, але яке нічого не варте. Слово „перлемпен” датується XVII ст., але етимологія його невідома. Деякі порівнювали його з магічною формулою „абракадабра”.

У цьому вислові спостерігається розширення значення. Він може використовуватися до всього, що здається може принести рішення чомусь і що виявляється зовсім неефективним Тут також в основі – метафора, яка актуалізує концепти „обман”, „хитрість”.

XVIII ст. „*Laid / Moche comme un roi*” – „Потворний як воша” (Planelles, 2014, р. 916). Дуже потворний. Але не потворність воші стала причиною для виникнення цього вислову у кінці XVIII ст., коли він був вперше атестований. Це саме неприємності й ускладнення у суспільстві (зараження, передача хвороб), а також репутація цієї комахи як переносника тифу послужили тому, що воша вважається зразком потворності. Порівняння вербалізує концепт „потворність”.

XIX ст. „*Manger sur le pouce*” – „Їсти на великому пальці” (Planelles, 2014, р. 917). Цей вислів означає їсти дуже швидко. Уявімо, що в одній руці ми тримаємо хліб, а у другій – ніж, який ріже хліб, у напрямку до великого пальця. Цей вираз актуалізує концепт „їж”.

„*Un pavé dans la mare*” – „Несподівана неприємність” (Planelles, 2014, р. 818). Походження цього виразу невідоме. Концептуальна метафора, яка вербалізує „неприємність”.

Друга половина XX ст. „*Fumer la moquette*” – „палити свій килим” (Planelles, 2014, р. 715). Цей вираз використовується для позначення наркотичного стану.

„*Ni chair ni poisson*” – „Ні риба, ні м'ясо” (Planelles, 2014, р. 226). Цей вираз означає щось, що важко визначити.

Походження цього виразу можна знайти у доктрині католицької віри. Дуже давно утримання від їжі під час посту суворо дотримувалося. Дозволялася тільки одна їжа на день. Їсти можна було хліб, овочі, сухі фрукти, а пити – тільки воду.

Улюблені фразеологічні одиниці з'явилися у французькій мові у різні періоди від Античності і до XX століття. Серед них є такі, виникнення яких не можливо визначити. Вони охоплюють різні сфери життя від побуту до інтимного боку; від професійної стезі до релігійної доктрини. Вони походять від представників різних верств населення від народу до аристократів, відповідно до лексичних одиниць, представлених в них та концептів, які вони вербалізують. Серед них є такі, що містять позитивну характеристику чи образливі: такі, що несуть додаткову конотацію чи мають тільки одне значення. У деяких з них первинне значення розвивається чи, взагалі, змінюється, чи виникає багатозначність. Вони належать до різних стилів. Переважна більшість з них базуються на метафорі. За допомогою цих виразів вербалізуються найбільш значущі концепти концептуальної картини

світу французів. Вони висвітлюють французькі морально-етичні норми та віддзеркалюють розвиток суспільства, його цінності і пріоритети.

За своєю сутністю улюблені французькі вирази – це фразеологічні звороти, але єсть серед них прислів'я та приказки, або їх частини та цитати.

Список використаної літератури

1. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с. **2. Шепітько С. В.** Фонд прислів'їв як об'єкт вивчення сучасних парадигм лінгвістики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2015. № 19, том 2. С. 114-116. **3. Юськів Б.** Паремійна картина світу: проблеми дослідження. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*, vol. I. Adam Mickiewicz University Press, Poznań. 2013. P. 67-73. **4. Planelles G.** 1001 expressions préférées des français. Paris, 2014. 1182 p. **5. Fable de Jean de la Fontaine.** 2011. URL: <http://www.la-fontaine-ch-thierry.net/pouledor.htm>.

References

1. Teliya, V. N. (1996). Russkaya frazeologiya. Semanticheskij, pragmaticheskij i lingvokulturologicheskij aspekty [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspects]. M.: Shkola «Yazyki russkoj kultury» [in Russian]. **2. Shepitko, S. V.** (2015). Fond prisliv'yiv yak ob'yekt vivchennya suchasniy paradigm lingvistiki [Proverbs foundation as an object of study of modern paradigms of linguistics]. *Naukovij visnik Mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu. Ser.: Filologiya – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Philology*, 19, 2, 114-116 [in Ukrainian]. **3. Yuskiv, B.** (2013). Paremiina kartyna svitu: problemy doslidzhennia [Paremic picture of the world: research problems]. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*, vol. I. Adam Mickiewicz University Press, Poznan (pp. 67-73) [in Ukrainian]. **4. Planelles, G.** (2014). 1001 expressions preferees des francais. Paris [in French]. **5. Fable de Jean de la Fonyaine.** (2011). Retrieved from: <http://www.la-fontaine-ch-thierry.net/pouledor.htm>.

Шаповалова Л. В. Французькі фразеологізми як елемент національної мовної картини світу

У статті аналізується збірка Жоржа Планеля „1001 expressions préférées des français” (1001 улюблений французький вираз). Назва та зміст цієї збірки дозволяють визначати тенденції в уподобаннях французів та зробити висновки щодо особливостей їх мовної картини світу. Визначення основних концептів та опис їх характеристик за допомогою улюблених фразеологічних одиниць розширює наші відомості про культурні особливості французів, розвиток французької мови. Час і шляхи входження у французьку мову фразеологічних одиниць визначає вплив на неї феноменів екстралінгвістичної реальності

та окреслює те, що турбувало французів на тому чи іншому етапі їх життя та розвитку мови.

У статті характеризується фразеологічне поле сучасної французької мови і досліджується його якісний склад з точки зору джерела запозичення, їх формування і функціонування, часу їх виникнення.

Приділяється увага збереженню значення, отриманого при виникненні чи його зміні – розширенню чи утворенню багатозначності. Враховується джерело виникнення чи запозичення.

У статті фразеологічні одиниці систематизовані за часом їх виникнення і наведені приклади відповідно до кожного етапу розвитку французької культури і мови.

Стаття базується на дослідженнях науковців у галузі фразеології та когнітивної лінгвістики. У ній висвітлюється роль фразеологічних зворотів у вербалізації концептів мовної картини світу французів, враховується метафорична сутність фразеологічних одиниць, звертається увага на концептуальні метафори, актуалізовані ними.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічне поле, мовна картина світу, концепт, концептуальна метафора, розширення значення, багатозначність.

Шаповалова Л. В. Французские фразеологизмы как элемент национальной языковой картины мира

В статье анализируется сборник Жоржа Планеля „1001 expressions préférées des français” (1001 любимое французское выражение). Название и содержание этого сборника позволяют определить тенденции в предпочтениях французов и сделать выводы об особенностях их языковой картины мира. Определение основных концептов и описание их характеристик при помощи любимых французами фразеологических единиц расширяет наши сведения о культурных особенностях французов и о развитии французского языка. Время и пути вхождения во французский язык фразеологических единиц определяет влияние на нее феноменов экстралингвистической реальности и очерчивает то, что волновало французов на том или ином этапе их жизни и развития языка.

В статье характеризуется фразеологическое поле современного французского языка и исследуется его качественный состав с точки зрения источника заимствования, формирования, функционирования и времени появления фразеологических единиц.

Уделяется внимание сохранению полученного при возникновении значения или его изменению, или образованию многозначности. Учитывается источник возникновения или заимствования.

В статье фразеологические единицы систематизированы по времени их возникновения и приведены примеры соответственно каждому этапу развития французской культуры и языка.

Статья базируется на исследованиях во фразеологии и когнитивной лингвистике. В ней освещается роль фразеологических оборотов в

вербализации концептов языковой картины мира французов, учитывается и метафорическая суть фразеологизмов, обращается внимание на концептуальные метафоры, актуализированные ними.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическое поле, языковая картина мира, концепт, концептуальная метафора, расширение значения, многозначность.

Shapovalova L. V. French phraseological units as an element of the national linguistic picture of the world

The article analyzes Georges Planel's collection „1001 expressions préférées des français” (1001 favorite French expression). The name and content of this collection allow us to identify trends in the preferences of the French and to come to the conclusions about the features of their linguistic picture of the world. Defining the basic concepts and describing their characteristics with the help of favorite phraseological units extends our information about the cultural features of the French, the development of the French language. The time and ways of entering into the French language of phraseological units determines the impact of the phenomena of extralinguistic reality and outlines what aroused the French at one stage or another of their life and the language development.

The article describes the phraseological field of modern French and explores its qualitative composition from the point of view of the source of borrowing, their formation and functioning and their time of origin.

Special attention is paid to the preservation of the value obtained when it arises or changes – the extension or formation of *gravitas*. The origin or borrowing source is taken into account.

In the article the phraseological units are systematized in time of their occurrence, and the examples are given according to each stage of the French culture and language development.

The article is based on the research of scientists in the field of phraseology and cognitive linguistics. It highlights the role of phraseological references in the verbalization of the concepts of the linguistic picture of the French world, takes into account the metaphorical essence of phraseological units, draws attention to the conceptual metaphors actualized by them.

Key words: phraseologism, phraseological field, linguistic picture of the world, concept, conceptual metaphor, extension of meaning, ambiguity.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2019 р.

Стаття прийнята до друку 04.10.2019 р.

Рецензент – д.філ.н., проф. Кобзар О. І.